

Gonda T. (2014), A helyi termék turisztikai hasznosítása – a vidékfejlesztés új lehetősége. *A Falu*, 29(1), 17-23.

Gonda T. (2022), Alternatív turizmus: Környezettudatosság és felelősségteljeség a turizmusban. Budapest, Akadémiai Kiadó

Gonda T., Angler K., Csóka L. (2021), A helyi termékek turizmusban betöltött szerepe. *Marketing & Menedzsment*, 55 (4), 39-49. <https://doi.org/10.15170/MM.2021.55.04.04>

Gonda T., Rátz T. (2023), Attitudes and Actions in Responsible Tourism – An Analysis of Generational Differences. *Geographical Journal of Tourism and Geosites*, 46(1), 234-242.

Kircher, J., Lee, S., Jamal, T., & Donaldson, J. P. (2022), Regenerating Tourism with an Ethic of Care and Empathy. *Travel and Tourism Research Association: Advancing Tourism Research Globally*. 10. <https://scholarworks.umass.edu/ttra/2022/researchabstract/10>

Lengyel M. (2004), A turizmus általános elmélete. Heller Farkas Gazdasági és Turisztikai Szolgáltatások Főiskolája, Budapest

Maguire, P., Kannis-Dymand, L., Mulgrew, K. E., Schaffer, V., & Peake, S. (2020), Empathy and experience: understanding tourists' swim with whale encounters. *Human Dimensions of Wildlife*, 25(2), 105-120.

Manola, M., & Papagrigoriou, A. (2019), Empathy in tourism industry: a human-centered approach of hospitality in business world. *Tourism: An International Multidisciplinary Journal of Tourism*, 14(2), 119-133.

McGehee, N.G. (2014), Volunteer tourism: evolution, issues and futures. *Journal of Sustainable Tourism*, 22(6), 847-854. DOI: 10.1080/09669582.2014.907299

Modlin Jr, E. A., Alderman, D. H., & Gentry, G. W. (2011), Tour guides as creators of empathy: The role of affective inequality in marginalizing the enslaved at plantation house museums. *Tourist Studies*, 11(1), 3-19.

Stoyanova-Bozhkova, S., Paskova, T., & Buhalis, D. (2020), Emotional intelligence: a competitive advantage for tourism and hospitality managers. *Tourism Recreation Research*, 1-13. <https://doi.org/10.1080/02508281.2020.1841377>

Töröcsik M. (2000), Empatik marketing. Bagolyvár Könyvkiadó, Budapest

Töröcsik M. (2016), A fogyasztói magatartás új tendenciái. *Vezetéstudomány*, 47 (4), 19-25. DOI: 10.14267/VEZTUD.2016.04.04

Töröcsik M., Csapó J. (2018), Fogyasztói trendek hatása a turizmusra. In: Csapó J., Gerdesics V., Töröcsik M. (szerk): *Generációk a turizmusban: I. Nemzetközi Turizmusmarketing Konferencia. Tanulmánykötet. 8-22.* Pécs: Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar

Töröcsik M., Csapó J. (2021), A nemfogyasztás/nemvásárlás motivációi, értelmezése a turizmusban. *Vezetéstudomány*, 52 (1), 42-55. DOI: 10.14267/VEZTUD.2021.1.04

Töröcsik M., Szűcs K. (2022), Fogyasztói magatartás - Mintázatok, trendek, alkalmazkodás. Akadémiai Kiadó, Budapest

Tucker, H. (2016), Empathy and tourism: Limits and possibilities. *Annals of Tourism Research*, 57, 31-43. DOI: 10.1016/j.annals.2015.12.001.

HÁLÓZAT AZ EGÉSZ VILÁG

Csepeli György

Professzor Emeritus

Eötvös Loránd Tudományegyetem

csepeli.gyorgy@gmail.com

BEVEZETÉS

A tudományos értelem kényszeres igyekezete, hogy rendet keressen a rendtelenségben, megkülönböztetést a megkülönböztethetetlenben, meghatározást a meghatározhatatlanban. Nietzsche joggal panaszolja, hogy a modern nagyothallás nem volt képes meghallani a Platon előtti filozófusok társalgását, akik megértése nélkül, mint Nietzsche mondja, "minden modern filozofálás, politikailag és rendőrileg, a tudományos látszatra korlátozódik: kormányok, egyházak, akadémiák, erkölcsök, divatok és az emberi gyávaság miatt: megmarad a 'vajha mégis' vagy az 'egyszer volt' felismerésénél" (Nietzsche, 1988, 66).

Minél közelebb akarunk kerülni a létezés megértéséhez, körülöttünk és bennünk annál nagyobb lesz a sötétség, melyben csalóka fényeket gyújtanak a jól ismert, semmibe vezető megkülönböztetések, mint "látszat és valóság", "szubjektív és objektív", "tartalom és forma", "rész és egész", "test és lélek", "véletlen és törvényszerű", "elmúló és eljövendő". A Platon előtti filozófusok még tudták, amit az utánuk jövők elfelejtettek, hogy minden egy. Parmenidész volt e társaságban az, aki a lét

egységére vonatkozó tétel jegyében a legradikálisabban levonta a következtetést, miszerint a "a létezőre éppúgy szükség van, mint a nem-létezőre, ha együtt hatnak, ez keletkezéshez vezet" (Nietzsche, 1988, 102) Ő volt az, aki a nyelv által adott erő birtokában az örök, egész, egyetlen, romolhatatlan létező egészére rákérdezve képes volt megragadni azt mint ami van. Heidegger szerint a tudomány e két és fél évezred előtt feltett kérdéssel kezdődik, s a kezdet még mindig tart. Nem mögöttünk, hanem előttünk van, a jövőnkbe tör, ott áll, hogy hívásnak engedelmessédjünk (Heidegger, 1992).

A HÁLÓZAT MINT MEGOLDÁS

A valóság hálózatos megközelítése elvágja a hamis dualizmusok gordiuszi csomóit. A hálózatok mindenütt jelen vannak a világban, változékonyak, rugalmasak, kezdetük és végük meghatározhatatlan, de meghatározható. A hálózatok fontos ismérve, hogy elevenek, működnek. Elemeik dinamikusan hol kapcsolódnak, hol szétválnak, ugyanakkor egészlegesekek, potenciálisan és aktuálisan mindenütt jelen vannak (Barabási, 2003).

A hálózatok egymásra épülő komplex rendszereket szerveznek, melyek a legkisebb fizikai részecskék világában éppen úgy jelen vannak, mint az emberek között vagy éppen magában az emberi testben és az emberi agyban. Minden hálózat sok elem együttese, melyben szüntelenül váratlan események fordulhatnak elő. A komplex rendszerek sajátja az entrópia, mely a rendszert a rendezetlenségből a rendezés felé hajtja ami azonban előre láthatatlan, sosem végleges, visszaesésekkel terhes. Apró, önmagukban jelentéktelennek tűnő változások hallatlanul nagy következményekhez vezetnek, ami miatt a komplex rendszerek alakulása tervezhetetlen, kiszámíthatatlan, a káosz és a rend harca bennük örök (Boda, 2012).

AZ ÉLET

Az életjelenségek a komplex rendszerek önszervezésre való képességéről tanuskodnak, ami által az élet kilép a fizikai lét időtlenségéből, s megteremti az időt azáltal, hogy önmaguk reprodukciójára alkalmas szervezeteket hoz létre, melyek elpusztulnak, de utódaikban átörökítik egykor volt létüket. Az élő szervezetek két törvénynek engedelmeskednek. Az egyik törvény az egyedi, születő és elpusztuló szervezet alkalmazkodását, a környezetben való megmaradását írja elő. A másik törvény a szaporodást, a reprodukciót parancsolja meg. A két törvénynek való megfelelés során a genetikai információ átadásába hibák csúszhatnak be, melyek egy része életképes, az eredeti szervezethez képest komplexebb szervezetek kialakulását eredményezi. Az egyre komplexebb evolúciós egységek jelenleg ismert végpontja az ember, akinek esetében az egyes egyedekre a jövő időben bekövetkező átörökítés már nemcsak a gének, hanem az emberre specifikusan jellemző mémek műve (Smith & Szathmáry, 2012).

AZ EMBER

Az emberi egyedek közötti kapcsolatok lehetősége a nyelv révén válik valóvá, mely nem pusztán az egyes emberek közötti létrejövő jelenbeli hálózat kovácsa, hanem egyúttal a már nem élő és a még meg nem született embereket is összekapcsolja. A nyelv az emberek közötti kommunikáció különlegesen rugalmas, plasztikus és sokoldalú eszköze, mely egyben szavak,

mondatok hálózata, melynek használata révén elképzelhetővé válik a világ, melyben a nyelv használói élnek. A mémek a társadalmilag konstruált valóság nemzedékről nemzedékre történő átörökítésének elemei, melyek révén az adott valóság-felfogáshoz tartozók kulturális- vallási közösségek tagjaiként megtalálják helyüket az emberi állapotrarendben jellemző transzcendentális hajléktalanságban (Dawkins, 1986).

A nyelv a beszéd jelenvalóságában teremti meg a kapcsolatot a beszélők között, az írás kiszabadítja a nyelvhasználókat a mindenkori jelen fogságából, s lehetővé teszi a kommunikációt az előttük születettekkel és az utánuk születőkkel. Az élő és az írott szavakból épül fel a tudás kollektív hálózata, melynek mindenki része lehet, aki érti a nyelvet, melynek mondatai az adott nyelv használóinak közösségének egyre gazdagodó öröksége. Így lesz a nyelv a "lét háza", melybe éppen napjainkban költözik be egy új lakó, a Chat GPT, akiről ma még nem tudni, hogy létrehozója, az ember társbérője lesz, vagy idővel visszaúzi a transzcendentális hajléktalanságba.

DIGITÁLIS ÁTLAKULÁS

A földi élet regényének új fejezete az emberi ész által teremtett mesterséges ész megjelenése, mely az evolúció során kialakult emberi képességeket kiterjeszti, tökéletesíti, amiben egyaránt láthatunk fenyegetést és ígéretet. Az új korszak kibontakozásának alapja a hálózatosodás, mely azt jelenti, hogy a Föld minden pontján az emberek és a dolgok rákapcsolódhatnak egy információs hálózatra, mely lehetővé teszi, hogy bármi, ami történik bennük és köztük, adattá válva el nem múló nyomot hagyjon.

A következmény egy folyamatosan növekvő irdatlan adattömeg, melyben képek, mondatok, mozgásrekordok kavarnak rendezetlenül de nem rendezhetetlenül. A mesterséges ész arra szolgál, hogy az adattömegben rendet teremtsen, különböző szempontok alapján elemzéseket készítsen, melyeket a hálózatra kapcsolódó emberek és dolgok megfigyelésére, ellenőrzésére, viselkedésük előre jelzésére lehet használni.

A Föld egyre inkább egy hatalmas panoptikumává válik, ahol semmi sem történhet a világban lezajló mozgásokat rögzítő és elemző világagy tudomása nélkül (Burckhardt & Höfer, 2018). A digitális átalakulás során a fizikai valóságban zajló társadalmi folyamatok javarészt átkerülnek a hálózat virtuális

közegébe, ahol az élet ugyanúgy zajlik mint a fizikai valóságban, de mások a jelenvalóság szabályai, mások a követelmények, melyeknek a hálózatra lépőknek eleget kell tenni, ha hatékonyak akarnak lenni, akár a munkában, akár a magánéletben.

A digitális átalakulás nem törli el az emberiséget kulturális, vallási, nemi, világnézeti, politikai és más szempontok szerint megosztó határokat. A digitális térben a nemzetek megmaradnak, a nemzetállam szolgáltatásainak globális elérhetősége folytán polgáraik köre kiszélesedik.

RENDSZER

Nincs olyan eleme a társadalmak rendszerszintű, az egyes egyének szempontjából átalakíthatatlan, de megkerülhetetlen működéseinek, melyeket nem érintene mélyrehatóan a digitális átalakulás és benne a mesterséges intelligencia. A kül- és belbiztonságot szolgáló szervezetek működése nagyrészt a kibertérbe kerül, ahol ott vannak a mindenre kiterjedő megfigyelés adatai, melyek elemzése révén a honos és migráns polgárok biztonsági kockázatok szerint besorolhatóak és megfigyelhetőek. A napjainkban Ukrajna és Oroszország között zajló háború eseményei jól mutatják, a győzelmet nem a mennyiségi szempontok határozzák meg, nem az számít, kinek mennyi katonája, tankja, repülőgépe van, hanem az, hogy kinek mennyi autonóm, intelligens hű eszköz áll rendelkezésre. A mindenkiről gyűjtött egészségügyi adatok elemzése révén lehetővé válik a betegségek diagnosztizálásának pontosítása, a betegségek korai felderítése és a legmegfelelőbb, testre szabott terápiák megtalálása. A politikai kommunikációban kívánatos egyszerű, repetitív üzenetek akadálymentesen átmennek a Turing teszten, a választók nem fogják tudni, hogy aki megszólítja őket, az nem beszél, csak közöl. Radikálisan megváltozik a tudáshoz való hozzáférés, a képzés rendszere, követelménnyé válik az élethossziglani tanulás. Ugyanakkor a mesterséges intelligencia behatolása a munka világába kizusztítja az egyszerű, nem kreatív, rutinszerűen végzett manuális és szellemi tevékenységeket igénylő munkahelyeket, ahol emberek helyett hálózatosodott bot-ok, robotok lesznek, melyek az emberekhez képest jóval hatékonyabban fogják el látni feladataikat. A közlekedésben kiemelt szerephez jutnak az autonóm járművek, melyek forgalmát az "okos városokban" és a közutakon mesterséges intelligencia programok szervezik.

A gazdaság a fenntartható fejlődés irányába mozdul el, ami által csökkennek a globális környezeti kártevésének esélyei. A kiessett munkahelyek nyomán keletkező ürt az új munkahelyek csak részben lesznek képesek betölteni. Az ipar 4.0 termékei, a vele rokon szolgáltatások és a rájuk épülő kereskedelem csak akkor lesz működőképes, ha a keresletet a munkavégzéshez nem kötött garantált alapjövedelem biztosítja.

ÉLETVILÁG

A digitális átalakulás során felszabadult emberi energiák levezetésére alkalmas életvilág jelentősége a jövőben felértékelődik. A játék, a szórakozás, a tartalmasan eltöltött szabadidő, a szerelem, a családi és társas élet fizikai és virtuális színterei a digitális átalakulás mindennapjainak iskolái lesznek. Az antropomorfizáció következtében a természetes nyelven megszólaló, interaktív robotok szociális és szexuális szerephez jutnak.

VESZÉLYEK

Az ember szellemi képességeink egyre nagyobb hányada kerül át gépi kezelésbe, ami óhatatlanul az ember szellemi satnyulásához vezet (Byung-Chul, 2020). Elvész a kézírás, főlegessé válik az olvasás, a memóriafunkciók átkerülnek a világagyba. Az adatosított individuumok totális ellenőrzés alá kerülhetnek, mely elől senki sem menekülhet. Megvalósul a Heidegger által már a 20. század első felében megjósolt planetáris idiotizmus, a hatalmat magáért a hatalomért akaró globális mechanizmus.

A nyelveket megkaparintó világagy nem csökkenti, hanem növeli az egyes nyelveken beszélők közötti egyenlőtlenségeket, fokozza a kis nyelvek kihalásának veszélyét. A társadalmak szétesnek netproletariátusra és netburzsoáziára. Az utóbbiak hozzáférhetnek az adatbázisokhoz, fejleszthetik a társadalom tagjait minősítő rendszereket, a digitális térből uralják a társadalmi folyamatokat, míg az előbbieknél a digitális átlalulás helótáinak szerepe jut.

A veszélyeket betetőzi a létfelejtés, ami a múlt elsüllyedését, a jövő elhomályosulását, a mindenkori jelen adta örömök maximalizálását, az értékek eltűnését hozza magával. Isten örökre halott marad.

REZILIENCIA

A létfelejtés ellenszerei a szabadság eszközei, az értékek melyek nélkül az emberek elvesznének a keletkezés és pusztulás, a káosz és a rend sötét rengetegében (Csepeli, 2023). Az értékek tudását nem engedheti át az ember a maga teremtette Frankensteineknek, akik tudhatnak gyártani, kereskedni, szervezni, gyógyítani, oktatni, termékeket és szolgáltatásokat fejleszteni, de sosem lesznek képesek különbséget tenni a jó és a rossz, a szép és a rút, az igazságos és az igazságtalan, a nemes és a nemtelen között.

A technológia kiszabadította az episztemológiai értelemben vett tudást a palackból, de az axiológiai tudás az emberé maradt. E tudás birtokában kereshetjük a választ a nyugati embert kezdettől fogva foglalkoztató kínzó kérdésre, hogy „mit ér a létezés? S ha semmit sem ér, akkor miért vagytok?”.

HIVATKOZÁSOK

- Barabási A. L. (2003), Behálózva. A hálózatok új tudománya. Budapest: Magyar Könyvklub. ford: Vicsek Mária
- Bennis, W.G., Nanus, B. (1985), Leaders, Strategies for Taking Charge. New York: Harper and Row
- Boda, D. (2020), Complexity in Nature and Society. From Dancing Molecules to Collapsing Societies. Kőszeg: iASK
- Burckhardt, M., & Höfer, D. (2018), Minden és semi. A digitális világpusztulás feltárulása. Budapest, Atlantisz. ford.: Lénárt Tamás
- Byung-Chul Han (2020), Pszichopolitika, A neoliberalizmus és az új hatalomtechnikák. Budapest: Typotex. ford: Csordás Gábor
- Csepeli Gy. (2023), Értékek ébresztése. Budapest-Kőszeg, Kocsis Kiadó, iASK
- Dawkins, R. (1986), Az önző gén. Budapest, Gondolat. ford.: Siklaki István
- Heidegger, M. (1992), Az idő fogalma, A német egyetem önmegnyilatkozása. A rektorátus. Budapest, Kossuth. ford.: Fehér M. István
- Nietzsche, F. (1988), A filozófia a görögök tragikus korszakában. In Ifjúkori görög írások. Budapest: Európa. 53-148. ford.: Molnár Anna
- Smith, J.M., & Szathmáry E. (2012), A földi élet regénye – az élet születésétől a nyelv kialakulásáig. Budapest, Akadémiai Kiadó

A SPORTSZPONZORÁCIÓ, MINT A NEGATÍV MEGÍTÉLÉS ELFEDÉSÉNEK FÁTYLA

Csóka László

adjunktus

Pécsi Tudományegyetem

csoka.laszlo@ktk.pte.hu

BEVEZETÉS

A sportszponzorációk globálisan egy 57 milliárd dolláros (USD) iparágat jelentenek (Statista, 2021). A profi sport világában a sportszervezetek és a sportolók fő bevételi forrásaként tekintenek a szponzorációra, mivel sokszor szponzorációs szerződéseken keresztül a nem szponzorációhoz köthető bevételeiknek a sokszorosát kereshetik (Badenhausen, 2022). Ezeket, az egyes esetekben akár igen jelentős – több millió dollár értékű – szponzori összegeket olyan vállalatok fizetik meg szponzorként, akik ezáltal a saját üzletmenetüket kívánják előmozdítani a sportolóval vagy a sportszervezettel való képzettársítás lehetőségén keresztül. Ez tulajdonképpen egy win-win szituációnak tekinthető, amiben a sporthoz köthető szereplő, azaz a szponzorált bevételekhez jut, amiből a működését is finanszírozni tudja, míg a szponzor a képzettársításon keresztül a célcsoportjával kapcsolatos céljait érheti el (András, 2015). Felvetődik azonban a kérdés, hogy miként változik meg ez a szituáció, ha belefoglaljuk a sportfogyasztókon keresztül a társadalmat is, mint harmadik felet, akiknek a szponzoráción keresztüli üzenet szól. Vajon ebben az esetben is mindegyik fél nyertes lesz?

A fogyasztói oldalon a szponzorációk érdekes marketing-kommunikációs eszközt jelentenek, ugyanis nem zavarják vagy szakítják meg a szabadidő eltöltés közbeni élményszerűséget. Jellegükből következően beleolvadnak a fogyasztás környezetébe és magába az élménybe is olyan módon, ami a sportélmény fogyasztói számára egyáltalán nem tolatkódó (Meenaghan, 2001a). Emiatt úgy tűnhet, hogy a fogyasztói oldal is nyertesén kerül ki, hiszen olyan „hirdetésekkkel” találkozik, ami a megszokottól eltérően nem zavarja az élményszerűségét. A válasz azonban korántsem ilyen egyértelmű, ha a sportszponzorációk hatását ösztársadalmi szinten tekintjük. Jelen tanulmány célja vitaindító jelleggel bemutatni a sportszponzorációk működési mechanizmusába kódolt azon jellemzőket, amik igen kecsesítővé teszik a társadalmi hasznosságukat erősen megkérdőjelezhető vállalatok számára a sport irányába való közeledést. Azaz a tanulmány bemutatja hogyan működhet a sportszponzoráció, mint a negatív megítélés elfedésének fátyla.